

Motion till riksdagen 2024/25:983

av **Mauricio Rojas m.fl. (L)**

Informationsinsatser om totalitarismen och dess brott

Innehållsförteckning

Förslag till riksdagsbeslut.....	2
Europaparlamentet om behovet av informationsinsatser om totalitarismen	2
Relevanta svenska informationsinsatser	3
Totalitarismen.....	4
Totalitarismen i dagens Sverige	5
Informationsinsatser om totalitarismen och dess brott.....	6

Förslag till riksdagsbeslut

1. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om behovet av breda informationsinsatser om de totalitära lärorens gemensamma antidemokratiska och frihetsfientliga fundament, deras vilja till absolut makt och total kontroll samt deras historia och brott mot mänskligheten, och tillkännager detta för regeringen.
2. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att nazismen, kommunismen och islamismen bör stå i fokus för dessa upplysningsinsatser, men också andra totalitära ideologier, som exempelvis fascismen, bör uppmärksammas, och tillkännager detta för regeringen.
3. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att informationsinsatserna bör genomföras under samma sakliga kriterier som har präglat Forum för levande historias verksamheter, dvs. i nära kontakt med pågående forskning, andra kultur- och utbildningsinstitutioner samt myndigheter, organisationer och föreningar vars verksamhet rör liknande frågor, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.
4. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att informationsinsatserna om totalitarismen bör sträva efter att nå största möjliga geografiska spridning och förankring, med skolan som ett av dess mest prioriterade arbetsområden, och tillkännager detta för regeringen.
5. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att den 23 augusti, enligt Europaparlamentets beslut från 2009, bör uppmärksammas under högtidliga former varje år för att påminna om de totalitära och odemokratiska regimernas brott och tillkännager detta för regeringen.
6. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att den 23 augusti 2025, 80 år efter andra världskrigets slut, utgör ett lämpligt datum för att initiera upplysningsinsatserna om totalitarismen och tillkännager detta för regeringen.
7. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen borde spela en pådrivande roll i detta sammanhang, på samma sätt som den gjorde i samband med publiceringen 1998 av boken Om detta må ni berätta – En bok om Förintelsen i Europa 1933–1945 och vid Förintelsekonferensen 2000, och tillkännager detta för regeringen.

Europaparlamentet om behovet av informationsinsatser om totalitarismen

Den 2 april 2009 antog Europaparlamentet en resolution om European conscience and totalitarianism (2009/2557(RSP)). Enligt den resolutionen utsågs den 23 augusti ”till en minnesdag för att hedra minnet av stalinismens och nazismens offer och för att minnas dem som fallit offer för massdeportationer och utrensningar samt för att samtidigt ytterligare befästa demokratin och stärka freden och stabiliteten på vår kontinent”. Valet av just den 23 augusti som minnesdag beror på att det var den 23 augusti 1939 som den så kallade Molotov-Ribbentrop-pakten mellan Nazityskland och det kommunistiska Sovjetunionen undertecknades och öppnade vägen för andra världskrigets utbrott.

Europaparlamentets resolution från den 2 april 2009 beaktades bland annat följande aspekter:

Medan Väst Europas främsta historiska erfarenhet var nazismen har länderna i Central- och Östeuropa upplevt både kommunism och nazism. Förståelsen för dessa länders dubbla diktatoriska arv måste främjas.

Den europeiska integrationen har redan från början varit en reaktion på det lidande som Europa utsattes för till följd av två världskrig och det nazistiska förtrycket som ledde till Förintelsen och utbredningen av totalitära och odemokratiska kommunist-regimer i Central- och Östeuropa (...)

Europa kommer inte att stå enat förrän Europa kan uppnå en samsyn på sin historia, erkänner de nazistiska, stalinistiska, fascistiska och kommunistiska regimerna som ett gemensamt arv och får till stånd en redlig och grundlig diskussion om dessa regimers brott under det gångna århundradet.

Därför beslöt Europaparlamentet bland annat följande:

Europaparlamentet betonar vikten av att hålla liv i minnet av det förflutna, eftersom det inte kan bli någon försoning utan sanning och hågkomst. Parlamentet bekräftar åter sin enade hållning mot allt totalitärt styre, oberoende av ideologisk bakgrund (...)

Europaparlamentet understryker att för att den europeiska medvetenheten om brott som begåtts av totalitära och odemokratiska regimer ska öka, måste stöd ges åt dokumentationen och vittnesberättelserna om Europas oroliga förflutna, eftersom det aldrig kan bli någon försoning utan hågkomst.

Relevanta svenska informationsinsatser

I samma anda är det relevant att påpeka att i Sverige, på initiativ av dåvarande statsminister Göran Persson, gjordes en mycket värdefull upplysningsinsats om nazismens brott mot mänskligheten med boken *Om detta må ni berätta – En bok om Förintelsen i Europa 1933–1945*, som publicerades av Regeringskansliet 1998. Upplagan, som ursprungligen var på 100 000 ex, utvidgades senare till att totalt omfatta kring en miljon exemplar.

För att ge kontinuitet åt denna insats tillsattes en kommitté i oktober 1999 ”med uppgift att utreda etablerandet av ett forum för levande historia” (dir. 1999:75). Kommitténs slutbetänkande (SOU 2001:5) ledde till bildandet 2003 av en särskild förvaltningsmyndighet under kulturdepartementet, Forum för levande historia, ”med uppgift att vara ett nationellt forum som ska främja arbete med demokrati, tolerans och mänskliga rättigheter med utgångspunkt i Förintelsen”. Dess arbetsområde utvidgades senare när myndigheten också fick till uppgift att informera om ”kommunismens brott mot mänskligheten”.

Enligt förordningen (2007:1197) ska myndigheten ”bedriva utåtriktad verksamhet med inriktning på kunskap, kultur och utbildning. Verksamheten ska bedrivas i nära kontakt med pågående forskning, andra kultur- och utbildningsinstitutioner samt myndigheter, organisationer och föreningar vars verksamhet rör liknande frågor. Myndigheten ska sträva efter att verksamheten når största möjliga geografiska spridning och förankring”.

Under åren har Forum för levande historia ansvarat för en omfattande och mycket uppskattad upplysningsverksamhet i form av utställningar, böcker, rapporter och seminarier.

En annan betydelsefull insats som i detta sammanhang är värd att nämnas är Förintelsekonferensen i Stockholm 26–28 januari 2000. Det var en internationell konferens med statsminister Göran Persson som värd. Den ledde till antagandet av Stockholmsdeklarationen där det fastslogs att Förintelsen aldrig får glömmas.

Totalitarismen

I de europeiska och svenska upplysningsinsatserna som nämndes ovan står nazismen och kommunismen i fokus. Detta är en naturlig återspeglning av 1900-talets tragiska europeiska erfarenheter. Men under 2000-talets första decennier har en tredje form av totalitarism spelat en allt viktigare roll både i Europa och i dess omedelbara närhet. Det handlar om islamismen, också känd som ”politisk islam”.

Islamisternas våldsdåd har skakat Europa och USA, med tusentals döda och sårade som följd. I Mellanöstern visade bildandet av Islamiska staten – al-Dawla al-Islamiyya, också känd som Daesh enligt den engelska förkortningen för Islamiska staten i Irak och Levanten – år 2014 den våldsbejakande islamismens totalitära och extremt brutala ansikte. I det sammanhanget kunde man tyvärr konstatera att islamisterna hade etablerat mycket omfattande nätverk i Europa i allmänhet och i Sverige i synnerhet. Dessa nätverk var så pass omfattande och effektiva att tusentals unga personer kunde rekryteras runt om i Europa för att strida för den islamiska statens sak.

Dessa läror – nazism, kommunism och islamism – skiljer sig på många sätt men har ett gemensamt fundament, som gör det befogat att samla dem alla under ett och samma begrepp: totalitarism.

Den kände statsvetaren Rudolph Rummel har i *Democide in Totalitarian States* (1994) gett oss en av de mest användbara definitionerna av detta gemensamma fundament:

Kortfattat, totalitarismen är den absoluta maktens ideologi. Statssocialism, kommunism, nazism, fascism och muslimsk fundamentalism har varit några av dess senaste gestalter. De totalitära regeringarna har varit deras redskap. Staten, med dess internationellt lagliga suveränitet och självständighet, har varit dess bas.

Hannah Arendt i klassikern *The Origins of Totalitarianism* (1951) betonade skillnaden mellan autokratier eller traditionella diktaturer och totalitarismen. Medan de första strävar efter total politisk makt och försöker utrada all opposition så strävar totalitarismen inte bara efter att kontrollera det politiska livet utan samhällslivets alla aspekter, inte minst människornas känslor och tänkande som man försöker inordna inom en heltäckande ”världsåskådning” eller Weltanschauung som nazisterna brukade säga.

Denna vilja till sinneskontroll är totalitarismens yttersta mål. Få har uttryckt detta bättre än de matroser från Kronstadt – den fortifikation som ligger på ön Kotlin strax utanför Sankt Petersburg – som 1921 reste sig mot den första moderna totalitära staten: Lenins sovjetkommunistiska diktatur. I nummer 6 av Kronstadts tidning *Izvestia* kan följande rader läsas efter en uppräknings av bolsjevikernas brutala metoder: ”Det som är mest ruttet och brottsligt av allt är kommunisternas skapande av en moralisk despoti. De har lagt handen till och med på arbetarnas inre värld och tvingat dem att bara tänka på deras sätt.”

Viljan till absolut makt och total kontroll är de totalitära ideologiernas gemensamma nämnare. Oavsett formerna karakteriseras totalitarismen som ideologi av tre huvuddrag. Det första är att göra anspråk på att företräda en absolut och allomfattande sanning, som bara de okunniga, de onda eller de galna kan ifrågasätta eller förneka. Det andra är att lova inrättandet av en paradisisk samhällsordning, en överlägsen gemenskap där det råder fred, altruism och perfekt samsyn mellan människorna. Sist men inte minst, att hävda att i kampen – ofta definierad som ett krig, ”klasskrig”, ”raskrig” eller ”religionskrig” – för att uppnå idealsamhället är alla medel tillåtna.

De som inte accepterar eller passar in i den totalitära mallen måste, som Karl Popper med rätta påpekade i *Det öppna samhället och dess fiender* (1945), ”sovras, bannlysas och dödas”. Därför kan totalitarismens offer räknas, enligt den ovan citerade Rummel, till cirka 130 miljoner döda, detta utöver de tiotals miljoner som har dött vid slagfältet i de fruktansvärda krig som de totalitära staterna bär ansvaret för samt de otaliga människor som har skadats, torterats, förföljts, fängslats eller bannlysts av de totalitära regimerna.

Totalitarismen i dagens Sverige

I regeringens skrivelse 2023/24:45 *2023 års redogörelse för tillämpningen av lagen om särskild kontroll av vissa utlännningar* kan följande rader läsas om de allvarligaste terrorattentatshoten mot Sverige:

Våldsbejakande högerextremism och våldsbejakande islamism utgör de främsta terrorattentatshoten mot Sverige. De senaste decennierna har terrorattentatshotet mot Sverige främst emanerat från våldsbejakande islamism. De senaste åren har samtidigt terrorattentatshotet från våldsbejakande högerextremism successivt ökat i västvärlden, inklusive i Sverige.

Nazismen är den våldsbejakande högerextremismens främsta inspirationskälla och har tyvärr fått en alltmer framträdande roll i Sverige och i andra europeiska stater som Tyskland. Detta är så pass allvarligt för svensk del att Nordiska motståndsrörelsen (NMR) terrorklassades av USA:s regering i juni 2024 eftersom organisationens internationella verksamheter ”hotar USA:s medborgares säkerhet eller USA:s nationella säkerhet, utrikespolitik eller ekonomi”. Dessutom klassades tre av NMR:s ledargestalter som ”globala terrorister”. Dåvarande utrikesminister Tobias Billström kommenterade denna drastiska åtgärd med följande ord: ”Vi och USA delar bilden av att detta är allvarliga hot.”

Den våldsbejakande islamismen har å sin sida slagit djupa rötter i Sverige. I regeringens skrivelse 2022/23:38 *2022 års redogörelse för tillämpningen av lagen om särskild utlänningskontroll* konstateras att mellan 2003 och 2011 ”reste sammantaget åtminstone ett 40-tal våldsbejakande islamister från Sverige till olika konfliktzoner för utbildning och deltagande i våldshandlingar”. Men detta var bara en västanfläkt i förhållande till det som snart skulle komma: ”Sedan 2012 har cirka 300 personer rest till Syrien och Irak för att ansluta sig till våldsfrämjande islamistiska organisationer, främst Daesh, men även ett mindre antal till al-Qaidakopplade grupper.”

Att många av dessa personer har återvänt till Sverige ”med utökad förmåga till våldshandlingar”, som det står att läsa i den nyss citerade redogörelsen, kommer givetvis att utgöra ett av de främsta hoten mot landets inre säkerhet under överskådlig tid.

I detta sammanhang är det viktigt att påminna om att den våldsbejakande islamismen bara är toppen av det islamistiska isberg som numera finns i vårt land och som strävar efter att skapa separata världar eller enklaver, där det råder en islamistisk ordning och det öppna och jämställda samhällets värden och rättsinstanser motarbetas. Detta belystes med skärpa av Sofie Löwenmark i hennes kapitel *Islamistisk separatism* i boken *Separatismen i Sverige* (2023).

Redan 2009 varnade Aje Carlbom för denna enklaviseringsstrategi i en essä, *Oförutsedda konsekvenser av dialog med självutnämnda muslimska ledare*, publicerad i Socialvetenskaplig tidskrift nr 3–4:

Det totalitära tänkandet tar sig uttryck i att de islamiska aktivisterna vill etablera en muslimsk enklav, en parallell offentlighet som ska vara organiserad av islams idévärld. De uppfattar det som otillräckligt att religionen praktiseras i det privata. Genom att bygga upp en islamisk offentlighet föreställer man sig att det blir möjligt (...) att upprätta en överensstämmelse mellan det privata och det offentliga (...) Aktörerna i rörelsen anser följaktligen att det är betydelsefullt att anstränga sig för att etablera daghem, skolor, islamiska kulturcentra, medier, organisationer och, sannolikt viktigast av allt, moskéer.

Den tredje stora totalitära ideologin, kommunismen, är inte lika framträdande i dagens Sverige, men dess arvtagare saknas varken i vårt land eller i övriga Europa. Dessutom lever mer än 1,5 miljarder människor under kommunistiska diktaturer – exempelvis Kina, Vietnam, Nordkorea och Kuba – som förfogar över enorma resurser och har en uttalad vilja att på olika sätt påverka resten av världen.

Det måste till sist påpekas att inte alla former av totalitarism är öppet våldsbejakande, men alla strävar efter icke-demokratiska samhällen som genomsyras av en och samma ideologi eller religiös tro. Därför är det så viktigt att uppmärksamma totalitarismen som sådan, oavsett dess konkreta uttrycksformer, handlingar eller ”ideologisk bakgrund”, som Europaparlamentet med all rätt påpekar.

Informationsinsatser om totalitarismen och dess brott

Det ovan anförda understryker det stora behovet av breda informationsinsatser om de olika totalitära lärorens gemensamma antidemokratiska och frihetsfientliga fundament, deras vilja till absolut makt och total kontroll samt deras historia och brott mot mänskligheten.

Nazismen, kommunismen och islamismen bör stå i fokus för dessa upplysningsinsatser, men också andra totalitära ideologier, som exempelvis fascismen, bör uppmärksammas.

Informationsinsatserna bör genomföras under samma sakliga kriterier som har präglat Forum för levande historias verksamheter, det vill säga i nära kontakt med pågående forskning, andra kultur- och utbildningsinstitutioner samt myndigheter, organisationer och föreningar vars verksamhet rör liknande frågor.

Informationsinsatserna om totalitarismen bör sträva efter att nå största möjliga geografiska spridning och förankring med skolan som ett av dess mest prioriterade arbetsområden.

Den 23 augusti bör, enligt Europaparlamentets beslut, uppmärksammas under högtidliga former varje år för att påminna om de totalitära och odemokratiska regimernas brott.

Den 23 augusti 2025, fyrtio år efter andra världskrigets slut, utgör ett lämpligt datum för att lansera upplysningsinsatserna om totalitarismen.

Regeringen borde spela en pådrivande roll i detta sammanhang, på samma sätt som den gjorde i samband med publiceringen 1998 av boken *Om detta må ni berätta – En bok om Förintelsen i Europa 1933–1945* och vid Förintelsekonferensen år 2000.

Mauricio Rojas (L)

Gulan Avci (L)

Helena Gellerman (L)